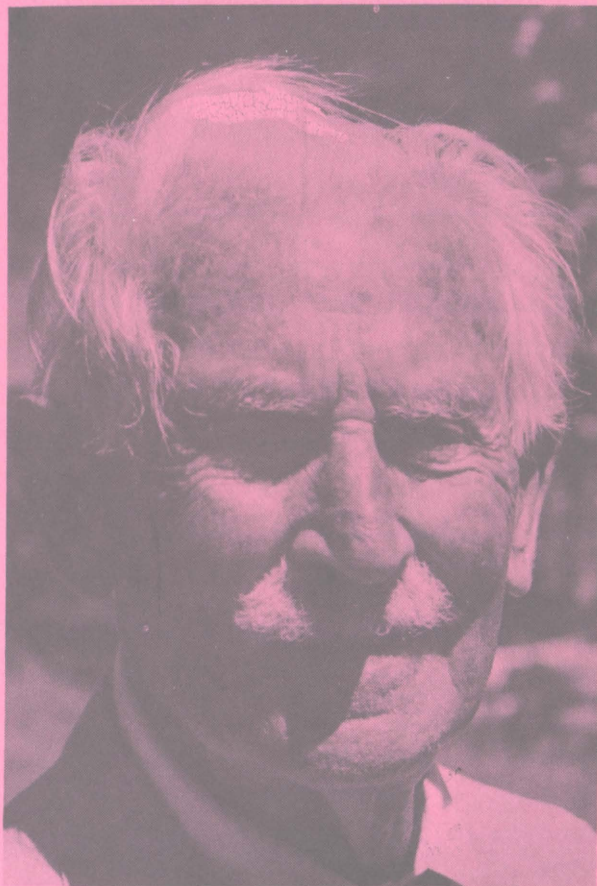

ШАШКЕВИЧІЯНА SHASHKEVYCHIANA

Ч. 5 (28-29) Рік XVI

Вінніпег

ЛИСТОПАД, 1978

diasporiana.org.ua

Шашкевичіана

Shashkevychiana

Periodical of
Markian Shashkevych Centre

Periodique du
Centre Markian Shashkevych

Видає Інститут - Заповідник Маркіяна Шашкевича у Вінніпезі,
афілійований з Українським Католицьким Університетом в Римі

Збірник присвячений життю, творчості й культурі Маркіяна Шашкевича
Появляється в листопаді й червні, місяцях народження і смерті
Пробудителя.

Начальний редактор: М. Г. МАРУНЧАК

ЗМІСТ

Роман Дурбак: Пробудителів Галицької Землі	1
М. Г. Марунчак: Михайло Тершаковець передовий шашкевичезнавець	2
Махайло Тершаковець-моя автобіографія	5
Два останні листи проф. М. Тершаківця до редакції Шашкевичіани	22
Володимир Янів: Значення о. Маркіяна Шашкевича	23
Помер проф. Степан Шах	31
З листування Редакції	32

На обкладинці світлина проф. Михайла Тершаківця, 1974 рік.

Передплата: Чотири долари на рік, одне число — два долари.

Відповідальні за адміністрацію: **МИРОСЛАВ СПІВАК**
СТЕПАН РОГАТИНСЬКИЙ

Адреса редакції й адміністрації: **MARKIAN SHASHKEVYCH CENTRE**
49 Euclid Avenue, Winnipeg 4, Man.
Canada.

Друкарня Видавництва "Голос Спасителя", 165 Catherine St., Йорктон.

ПРОБУДИТЕЛЕВІ ГАЛИЦЬКОЇ ЗЕМЛІ

У Львові, на могилі Маркіяна
Страдна Муза голівку низько клонить
І—слухайте—як плаче, сльози ронить,
Немов жива вона—а в серці рана...
 Ридає все, бо жалко їй героя,
 Що рано так замкнув блискучі очі,
 Що не буде вже писати пророчих
 Й будити народ зі сну—на ясні бої!

А був це час, як звисли чорні хмари,
Над рідною землею в темну смугу,
І мов шакаль грав вітер всім в наругу,
А сонце тьми не проясняло зором.
 І жах стискав серця братів нещасних,
 А рідне слово нишком тільки плило,
 Бо ще не мало у народі сили
 І клич свободи не лунав ще ясно.

В такий то час повстав в народі муж із кричі,
Що кинув сніп вогню на зустріч злomu,
І слово рідне вислав в світ—як з грому,
І вивів Рідний Край до зір—з темниці...—
 «Любіть свою землю—рідну матір,
 Не дайте їй у темряві змарніти,
 Розбийте хмари в прах,—хай сонце світить,
 Нехай розбудить всіх, що лягли спати.

«Я дам вам слово, ваше рідне слово,
Я словом тим голошу вам глаголи:
Настав вже час, щоб темінь ви збороли
І щоб зажити в славі-слав—на ново!
 «Устаньте всі знеможені!—На чати!
 Не бійтеся ні громів бур, ні тучі!
 До сонця-зір!—нехай жарить пекучо—
 Воно додасть вам гарту до посвяти!

МИХАЙЛО ТЕРШАКОВЕЦЬ ПЕРЕДОВИЙ ШАШКЕВИЧЕЗНАВЕЦЬ

У дні 6 лютого 1978 р. у Філядельфії упокоївся, доживши патріархального віку, Михайло Тершаковець, учений, педагог, організатор науки, почесний член НТШ та почесний член Інституту—Заповідника Маркіяна Шашкевича у Вінніпезі.

Проф. Михайло Тершаковець родився 11 червня 1883 р. і належить до цієї категорії українських учених, які ставили тверді основи під українські досліди в літературі, історії, фолкльорі тощо. Виростав він і оформляв себе в тіні і під кермою великих наукових українських світочів, як Іван Франко, Кирило Студинський, Михайло Грушевський, Володимир Гнатюк та інші. В ділянці шашкевичезнавства став він незаперечним дослідним піонером.

«Я слово вам даю на честь і шану,
Не цурайтеся його, воно-ж вам рідне,
Як птичок пісня гарне—і свобідне
Як шум топіль, як клекіт океану...

«І має слово рідне силу—диво—
Як треба лиш, то дзвонами трівожить—
Мов грім вдаряє у ряди ворожі
Й запалює до чину громом зриву!»

Умер поет—та той вогонь у груді
До шастя-волі, до могутніх чинів
Запалений в народі не загине
І дух його у віки жити буде.

«Безсмертний Духу, Отче Маркіяне!
В нас слово рідне твердше вже як кремінь,
Ми гонимо із хат курних всю темінь,
І гоїмо народню люту рану.

«Безсмертний Духу! Батьку наш і Брате!
За тернами—дивись—там сходять квіти—
А в далині—ген—ясне сонце світить,
Ще хвиля—і загляне й в нашу хату!»

РОМАН ДУРБАК

Вже на студентській лавці він виявив себе сумлінним дослідним умом і зпід його пера появляється 48 сторінкова праця п.н. «Причинки до життєпису Маркіяна Шашкевича та дещо з його письменської спадщини.» Праця була схвалена до друку і вона появилася в 1904 р. в «Записках Наукового Товариства ім. Шевченка», том 58. Це вже був перший великий осяг молодого адепта науки, який відкривав йому двері до членства в науковому світі.

В два роки пізніше, бо 1906 р. появляється його нова праця п.н. «Причинок до студій над Шашкевичем», який був надрукований в «Науковому збірнику», присвяченому проф. Михайлові Грушевському. Своєрідним вершком дослідів над шашкевичіною були його «Матеріяли і замітки до історії національного відродження Галицької Русі в 1830 та 1840 рр., які появилися в серії «Українського Архіву», том III, 1907 р. і начисляли понад 300 сторінок друку.

Тісно пов'язані зі шашкевичіною також пізніші дослідні праці проф. М. Тершаківця, як «До життєпису Маркіяна Шашкевича», Львів, 1912, Про наклад «Русалки Дністрової», теж з 1912 р., а ще пізніше «Академік Студинський, як дослідник галицько-українського відродження», Львів, 1930.

За свої досліді в ділянці шашкевичіни і шашкевичівської доби М. Тершаковець зібрав великі признання в науковому світі а Іван Франко вже в 1907 р. після появи «Матеріалів і заміток...» писав, між іншим, про досліді М. Тершаківця так:

«Словом, де досі бачили ми лише розрізнені важніші факти, мов вершки гір, заслонені мрякою, тепер після публікацій М. Тершаківця, хоч як далекі ще всі вичерпання всего нагромадженого для нас архівного матеріялу, бачимо цілу генерацію живих людей, то повних високих ідеалістичних змагань, то заражених гнилизною часу, бачимо безрезультатні змагання одних і щасливі випадки, що помагають іншим доходити до певних результатів,—бачимо барвисту психіку нашого культурного і літературного життя на протязі звиш десяти літ минулого століття. При тій нагоді захопив Тершаковець ще жменю матеріалів до історії тогочасної Угорської Русі, за які історик цеї частини нашої землі буде йому вдячний»...

Хоча доба українського літературного відродження на західних землях fascinoвала дослідний ум М. Тершаківця, то однак він не уникав інших дослідних тем, зокрема таких, які мали б стимулювати зацікавлення молоді минулим народом та ставити перед молоддю величні образи його історії. Тут могли б ми навести такі праці, як «Перекази про Кия, Щека, Хорива та їх сестру Либедь», «Князь Володимир Василькович», «Слово першого митрополита українця.»

Зпід пера Михайла Тершаківця появилася 20 більших дос-

лідних праць та низка дрібних статей. До цього багатого дорібку згадаймо теж і те, що наш невтомний учений працював над великою монографією про Маркіяна Шашкевича вже в повоєнних часах, а яка начисляла вже около тисячу сторінок друку. Пороблено було теж всі старання, щоб вона появилась коштом Українського Католицького Університету в Римі, до викладацького складу якого належав Михайло Тершаковець.

Працюючи над згаданою монографією, М. Тершаковець був в постійному зв'язку з Інститутом—Заповідником Маркіяна Шашкевича у Вінніпезі, як теж зголосив своє членство цій установі вже в початках її заіснування. Доцінюючи великий вклад нашого ученого в широкі досліди шашкевичіани та його незаперечне піонерство в цій ділянці, загальні збори нашої установи одностайно надали йому в 1968 р. почесне членство.

Крім дослідних праць Михайло Тершаковець брав безпосередню і посередню участь в організуванні української науки, зокрема, між двома світовими війнами. Був він постійно в управі Філологічної Секції НТШ і від імені цієї секції засідав повних 17 років в Головному Відділі Наукового Товариства Шевченка.

По стислій професії М. Тершаковець був кваліфікованим педагогом і вчив української мови і літератури в середніх школах і майже безпереривно працював в Академічній гімназії у Львові (1909-1944). Зпід його руки вийшли сотні студентів, яким з повною посвятою педагог М. Тершаковець передав палку любов до рідного слова та знання рідної літератури.* Як заповідливий науковець розпоряджав він великим знанням. Студіював він на львівському та віденському університетах під науковою кермою д-ра Кирила Студинського та відомого світової слави славіста д-ра Ватрослава Ягіча.

Знання людини розцінював проф. М. Тершаковець як вартість у вічних і постійних здобутках. Тому то він, коли опинився після Другої світової війни у Відні, посвятився додатковим студіям, які закінчив докторатом в 1948 р. Габілітаційної праці не прийняв на цьому університеті, бо родинні справи вимагали його виїзду за океан, до Філядельфії, де він прожив 29 років. Тут, не покидаючи дослідного пера, Михайло Тершаковець включився не тільки в наукове життя, але теж громадське, в якому був він активним до останнього року свого трудовитого життя. На громадському відтинку він багато уваги присвячував патріархальному рухові. Помер на 95 році життя.

*Богдан Романенчук, Проф. Михайло Тершаковець, педагог і вчений, Америка, 1978.

МИХАЙЛО ТЕРШАКОВЕЦЬ

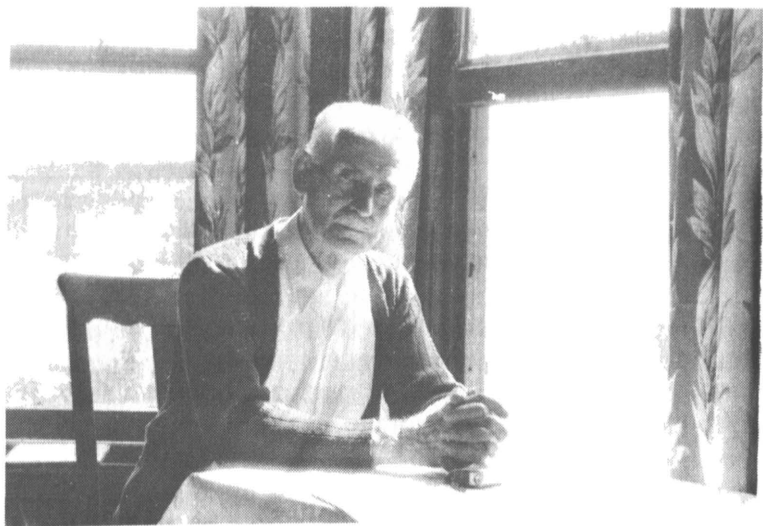
(моя автобіографія)

Уродився 11 червня 1883 р. в селі Кліцко, коло місточка Комарно, повіт Рудки, недалеко Львова, перемиської дієцезії. Батько називався Іван, був рільником, а мама, Юлія Пеленська, була родом з близького передмістя Комарна, Розливки.— Початкову освіту побирав приватно, бо в селі не було тоді школи, а потім батько післав мене на два роки до вселюдної школи в Комарні три км. від Кліцка, де була 4-класова міська школа з польською мовою навчання, в якій навчання відбувалося двічі денно.— Гімназійну науку пройшов в Академічній гімназії у Львові, в шкільних роках 1894/1895-1901/1902, яка тоді була одинокою гімназією з українською мовою навчання на всій соборній Україні. «Академічна» гімназія виводила свою назву від львівської «Академії», що постала на місці львівської Єзуїтської Колегії, основаної 1661 р. В австрійських часах, в Академічній гімназії, наслідниці давньої Академії, мовою навчання була німецька мова, від кінця 18 стол. аж до початкових 1860 рр. В 1867 р. мовою навчання стала українська мова. Першим директором української Академічної гімназії став священник, о. Василь Ільницький, письменник, знавець західньо-європейського мистецтва. Його наслідником мабуть уже від 1902 р. був Едвард Харкевич, який написав «Хроніку Академічної гімназії.» Він «відважився», під пануванням австрійським адміністраційна влада в Галичині була в руках поляків, в 1898 р., без усякої чужої помочі, зорганізувати першу українську приватну школу у Львові, а саме: Дівочу «виділову» школу ім. Т. Шевченка «Руського Товариства Педагогічного.» Таким чином він дав початок до всіх пізніших приватних українських шкіл «Українського Товариства Педагогічного», «Рідна Школа», у Львові. Він не «побоявся» також бути першим директором тієї школи.— Моїми учителями були відомі тоді особи, які працювали поза школою в ділянці науки, культури, політики, громадського життя. Такими н.пр. були два брати Огоновські: Іларій, клясичний філолог, що уложив цінний грецько-український словник до Гомерової «Іліяди» та «Одисеї», складав шкільні підручники для навчання латинської мови,— його молодший брат, Петро, математик, людина дуже слабого здоров'я, був головою славного Товариства «Просвіта», яке відіграло велетенську роль в історії української

Михайло Тершаковець, зліва зняток з часів матури, справа, рік 1942

культури, і стало матір'ю всіх українських товариств у Галичині, подібно, як Київ став матір'ю всіх «руських городів.» — Ілля Кокорудз, який учив української мови, був дійсним членом «Філологічної Секції Наукового Товариства ім. Шевченка» у Львові, автором розвідок з ділянки історії української літератури. Він сам був учнем професора львівського університету, третього Огоновського, священника, о. Омеляна, визначного мовознавця, автора 5-томової «Історії руської літератури» та автора мовознавчих студій, які до нині не втратили наукової вартости. Сам о. Омелян Огоновський був учнем славного мовознавця, колишнього професора віденського університету, д-ра Франца Мікльосіча, словінця, автора славної порівняльної граматики слов'янських мов, який признавав самостійність української мови (подібно, як його геніяльний земляк, словінець, Вартоломей Копітар). Отже Ілля Кокорудз дав такі основи знання церковно-слов'янської мови своєму учневі в 6 класі, що в часі своїх університетських студій він тільки не багато більше довідався від своїх добрих університетських професорів. Німецької мови і літератури учив Іван Бореський, сам вихованок кращих німецьких університетів. Той самий проф. Іван Боберський поза школою

М. Тершаковець при своєму працівному столикові у Філядельфії, 1954.

М. Тершаковець зі своєю дружиною Оленою, 1963

був головою руханкового Товариства «Сокіл», а як такий, він став одним з перших організаторів «Українських Січових Стрільців.»

Середню, гімназійну освіту закінчив я іспитом зрілості, який відбувся 28 травня 1902 р. перед іспитовою Комісією в Академічній гімназії. Восени 1902 р. записався я на філософський відділ львівського університету, студентом якого був у шкільних роках: 1902-1903 до 1904-1905 і в шк. році 1906-1907, а в шк. р. 1905-1906, був студентом віденського університету. До Відня поїхав я тому, щоб скористати з того, що найвизначніший тоді слов'янознавець, професор д-р. Ватрослав Ягіч, мав останній рік викладати, перед відходом на емеритуру,—а також у зв'язку з особистим пляном наукової праці. В часі університетських студій я відвідував виклади з ділянки українознавства (професори: д-р. Кирило Студинський і д-р. Олександр Колесса), історії (проф. Михайло Грушевський), слов'янознавства, старо-клясичної філології, германістики, романістики, санскриту. Учительський державний іспит складав з кінцем жовтня і з початком листопада перед державною іспитовою Комісією при львівському університеті у Львові та одержав право навчати в гімназіях української мови, як головного предмету, а старо-клясичної філології, як побічного предмету. Свідоцтво державного іспиту має дату: 6.XI.1909 р.—Учителем був я при львівській Академічній гімназії впродовж майже цілої вчительської служби, з винятком I півроку шк. року 1912-1913, коли був придільений до тимчасової служби при II державній гімназії, з німецькою мовою навчання у Львові.

Учительську службу в Академічній гімназії розпочав я неіспитованим заступником учителя в шк. році 1906-1907. Титул «Академічної» втратила вона в часі польської окупації. Її перейменовано на «I. Державну гімназію з руською мовою навчання», в часі першої большевицької окупації вона була перейменована на «десятилітку», а в часі німецької окупації вона мала титул «I. гімназії.»

В наслідок воєнних подій покинув я рідну землю на весні 1944 р. та виїхав з родиною до Відня. Українські громадянські круги зорганізували приватну українську гімназію, в якій я учителював один рік, бо з хвилиною приходу большевиків вона не могла існувати. Впродовж двох років був я лектором української мови при віденському університеті, а одночасно приготавлявся до досягнення академічного титулу доктора

філософії з ділянки слов'янської філології. Докторський диплом має дату 4 дня лютого 1948 р.—Головний промотор, професор, д-р. Рудольф Ягодіч, запропонував мені, щоб старався про габілітацію на доцента слов'янської філології при віденському університеті. Я послухав ради проф. Ягодіча та поробив уже деякі кроки в напрямі зреалізування габілітації, однак був приневолений покинути старання про неї, бо для родини прийшов дозвіл виїхати до ЗСА, про що вона старалася вже від деякого часу, з уваги на небезпеку з боку східного окупанта. Родина приїхала до ЗСА 19 дня вересня 1949 р. а в 1955 р., одержала громадянство ЗСА.

Мої наукові праці подані в окремому списку, при кінці життєпису. Перші праці були надруковані, коли я був студентом львівського університету, а завдячую це своєму професорові, д-р. Кирилові Студинському, який відносився до своїх студентів не як строгий, неприступний оракул, тільки, як старший зичливий товариш. Коли я був студентом II. року, професор Студинський запропонував мені опрацювати переписку «тайних» студентських та учнівських громад, які виникли у Львові і на провінції в зв'язку з потрясаючою вісткою про смерть Т. Шевченка. Листи членів «тайних» громад були високо патріотичні, однак їхній зміст був дуже одноманітний: Україна, козаки, могили, степ. Я не мав охоти до опрацювання тієї теми. Тому звернувся до директора бібліотеки «Народного Дому» у Львові та просив його, щоб дав мені якийсь матеріал до історії літературного відродження в Галичині. Я мав на думці книжковий матеріал, не рукописний, бо студенти, які разом зі своїм професором, д-р. К. Студинським, були дуже частими гістьми в бібліотеці, навіть не припускали, що в цій бібліотеці можуть бути рукописні матеріали до історії українського відродження в Галичині. Незвичайно здивований був я, коли директор бібліотеки, емеритований професор гімназійний москвофілької орієнтації, Филип Свистун, взяв мене з собою до книжкового магазину, українця, бо ще ні один українець не ввійшов до свята святих «Народного Дому.» Не говорячи нічого, директор підняв з підлоги жмут рукописів, пояснивши, що між цими рукописами є рукописи самого Шашкевича та деякі акти до його біографії. Ще більше було моє здивування, коли директор заявив, що я можу забрати ці скарби додому, щоб опрацювати їх. Можна уявити собі щастя і радість, коли такі скарби наїшлися в моїх руках. Таке прихильне рішення директора біблі-

отеки міг пояснити собі я тільки одним фактом: директор Свистун бачив, що я був частим гостем у бібліотеці та пильним читачем. В часі попередніх розмов з директором виявилося, що його дружина була посвоячена з маєю бабунею по мамі, Добровольською. Радісний факт подав я до відома проф. Студинського, від якого одержав вказівки, як опрацювати, цінний матеріал. Написане опрацювання я зреферував Професорові на засіданні Філологічної Секції наукового Товариства ім. Шевченка, яка прийняла до друку перший науковий виріб студента. Іван Франко, тодішній директор Філологічної Секції був врадуваний знайденим несподівано матеріалом. Коли пізніше виявилося, що я далше працюю науково, І. Франко зробив пропозицію, щоб мене вибрати дійсним членом Філологічної Секції, яка згодилася з пропозицією свого Директора.— Перша наукова моя праця була надрукована в «Записках Наукового Товариства ім. Шевченка» у Львові, у 58 томі, в 1904 році, п.з. «Причинки до життєписи Маркіяна Шашкевича та дещо із його письменської спадщини.» Радість І. Франка та інших членів Філологічної Секції пояснюється тим, що дослідники галицького-літературного відродження були того переконання, що документи до життя і творчости Шашкевича вже вповні вичерпалися.

Щасливий випадок з відкриттям невідомих фактів з життя і творчости Шашкевича мав ще щасливіший наслідок, а саме те, що директорів Свистуніві було ніяково держати здалека інших, старших дослідників-українців від рукописних скарбів бібліотеки «Народного Дому.» Першим дослідником, який скористав з того, був наш професор, д-р К. Студинський. За дозволом директора Ф. Свистуна він у дуже скорому часі скопіював величезну переписку Якова Головацького та видав її у двох великих томах, додавши до них цінні вступи, що роз'яснювали тло, на якому ці листи були написані. Перший том вийшов 1905 р. Листи надруковані в цьому томі, зайняли 571 сторінок, а вступ до них зайняв 161 стор. В ньому були надруковані листи з років: 1850-1862. В другому томі, який був надрукований 1909 р., були поміщені листи з років: 1835-1849. Вступ зайняв 133 стор., а листи 463 стор.

Хоч переписка Я. Головацького з років 1850-1862 принесла дуже цінний матеріал, який навітлював часи після смерти Шашкевича та після 1848 р., що відіграв незвичайно важну роль в історії Галичини,— то вони тільки в дуже малій мірі навітлювали роль Шашкевича. З тієї причини, після закін-

чення III. року своїх університетських студій у Львові, я вирішив поїхати до Відня, щоб пошукати у віденських державних архівах за документами до історії українського відродження в Галичині, а також тому, як про це згадано вже вище, що шкільний рік 1905-1906 був останнім роком, у якому професор, Ватрослав Ягіч, міг ще викладати, з уваги на свій вік. Приїхавши до Відня, столиці великої монархії, я мав щастя послухати викладів найвизначнішого тоді професора-слов'янознавця, найбільшого знавця церковно-слов'янської мови та пам'ятників, написаних у цій мові.

Ще щасливіший був я через те, що у Відні найшов незвичайно цінні документи до історії галицького відродження. Ці документи насвітлювали цензурну історію рукописів і творів не тільки Шашкевича, але також інших галицьких українських письменників і науковців, польські конспіративні рухи серед українського духовенства та серед львівських семінаристів, прояви москвофільства на Закарпатті,—а також акти до так зв. «Сенат», русько-польську організацію «учених» серед ратур: сербської, чеської, польської. Ці документи, до яких я додав відповідний вступ, були надруковані 1907 р. в окремому томі п.з. «Матеріяли й замітки до історії національного відродження Галицької Руси в 1830 і 1840 роках.» Акти зайняли 304 сторінки, а всуп 17 стор.

Чужинні та українські науковці прийняли з вдовolenням знайдені документи. М. Петровський, українець, написав рецензію у відомому журналі, що мав назву: «Журнал Міністерства Народнаго Просвещенія», у червневім томі 1908 р.—Броніслав Лозінський написав довшу рецензію у журналі, «Квартальнік Гісторични», книжка I-II з 1909 року.—В «Літературно-Науковім Вістнику», 40 томі, 1907 р., Іван Франко написав таку рецензію: «Отсей том, виданий молодим робітником на полі нашої літературної історії, Михайлом Тершаківцем, містить на переді його орієнтаційну розвідку «Короткий огляд національних та політично-суспільних течій в Галичині та Угорській Руси» перед 1848 р. Автор зупиняється головно на процесі систематичного душення з боку австрійського уряду та духовної власти, хочби найдрібніших об'явів руської національної свідомости та вільнішої думки. У тім процесі грали визначну ролю: цензура, на її чолі стояв відомий талановитий славіст, а притім доктринер Копітар, і митрополит, Михайло Левицький...опираючися...на доносах, слідили і душили кожную живішу іскорку серед нашої суспіль-

ности. — На основі пошукувань у віденських архівах і львівських рукописних збірках подає д. Тершаковець багатий рукописний документальний матеріал, у яким наświetлено і виявлено ось які моменти тієї нашої мартирології, долю Шашкевичевої збірки «Зоря» і долю «Руского весіля» Лозинського, званий «Сенат», русько-польську організацію «учених» серед перемиської гімназіяльної молоді,— процес Маркіяна Шашкевича, долю польського «Товажества Старожитносьці Галиційських», на якого чолі стояв пізніший польський історик, К. Шайноха, рух руських теологів у Відні, революційні польські конспірації в гр. кат. семінарії у Львові, з їх епізодами, в роді денунціяції попа Дезидерія Гречанського, конфіскаату «Русалки Дністрової», друкованої в Буді, на Угорщині, і заборону Гарасевичевих «Анналес Екклезіє Рутене» і дальший ряд конфіскаат та заборон ріжнородних книжок, починаючи від букварів, а кінчаючи поважними історичними та теологічними працями. Надто подано тут деякі невідомі досі праці літературні з тих часів, прим. силуетку і віршовані твори Йосифа Бляма, недрукований «Другий лист про руське письменство» Йосифа Левицького, не говорячи про різні твори, яких усякий слід загинув. Словом, де досі бачили ми лише розрізнені важніші факти, мов вершки гір, заслонені мрякою, тепер після публікацій д. Тершаківця, хоч як далекі ще від вичерпання всего нагромадженого для нас архівного матеріалу, бачимо цілу генерацію живих людей, то повних високих ідеалістичних змагань, то заражених гнилизною часу, бачимо безрезультатні змагання одних і щасливі випадки, що допомагають іншим доходити до певних результатів,— бачимо барвисту психіку нашого культурного і літературного життя на протязі звиш десяти літ минулого століття.— При тій нагоді захопив Тершаковець ще жменю матеріялів до історії тогочасної Угорської Руси, за яких історик сеї частини нашої землі також буде йому вдячний.»

Поява «Матеріялів» мала ще також той додатний наслідок, що справою Відродження зайнялися ще інші дослідники, старші і молодші. Деякі з них стали розглядатися за матеріялами в таких установах, про які досі ніхто не думав. І так, проф. К. Студинський удався до Відня, щоб в архіві Міністерства Внутрішніх справ де, саме я винайшов документи, оголошені в «Матеріялах», щоб там визбирати ще інші документи, які наświetлювали б докладніше питання польських конспірацій, заторкнене вже в «Матеріялах.» Щоб цю справу

ще докладніше зобразити, проф. К. Студинський за дозволом Великого Митрополита Андрея, простудював ту частину актів Митрополичого Ординаріату, в яких були занотовані всі справи львівської духовної семінарії в роках 1830-1848. Крім цього, за дозволом тодішнього намісника Галичини, графа Андрея Потоцького, покористувався тайними актами Президії львівського намісництва. Овочем тих розслідувань проф. К. Студинського була його більша праця про польські конспірації, яка вийшла друком в роках 1907-1908,— д-р. Василь Щурат покористувався актами Президії львівського суду, на основі яких дав цікаві силуетки поодиноких осіб з-поміж галицького духовенства, що були віддані польській справі.— Михайло Возняк покористувався друкowanими матеріалами, а також новими, невідомими актами бібліотеки «Народного Дому», і дав цілу низку студій про діяльність поодиноких діячів відродження, зібраними в двох великих томах, що були видані коштом львівського «Наукового Богословського Товариства», у століття «Шашкевичевої Зорі.»

Завдяки дослідям названих науковців, які відшукали низку дуже важних документів, і не названих дослідників, які подали нераз дуже цікаві причинки до історії відродження,— століття уродин Шашкевича відзначали українці в 1911 р. з повним розумінням величі свого героїчного Пробудителя. Дуже далекі від такого розуміння були українці у 50-ліття його смерті, коли в 1893 р. спроваджувано його тлінні останки до Львова. Час від 1893 р. до 1911 р. зовсім невеликий, бо всього 18 літ, одначе завдяки появі нових матеріалів і студій, що появились в зв'язку з ними в часі 7 років, тобто: від 1904 до 1911 р., велич Шашкевича, з уваги на його заслуги для Галичини, виступила зовсім виразно.— Під сучасну пору, коли відбулися небували досі події в історії України,— значення Шашкевича зросло до все-українських розмірів, як це буде показано в більшій праці про Шашкевича, яку я підготовляю до друку.

Моя праця в архіві міністерства внутрішніх справ у Відні, де тоді ще панували дуже негігієнічні відносини, була тяжка— Я набрався важної грудної недуги, з якої піднісся тільки завдяки великій ласці Божій і завдяки сердечному пікулванню своїх Батьків.— Проте я вповні вдоволений, що мав щастя видобути цінні документи, які видало «Наукове Товариство ім. Шевченка у Львові», бо велика частина цього архіву згоріла в часі револьти в 1927 р. Якби ці документи не були

скопійовані в 1905-1906 р., то ледве чи хто інший був би вишукав їх, а в такому випадку вони були б стали жертвою револьтантів, які кинули запально-вибухові матеріяли до архіву, що поміщався біля будинку віденського парламенту та йшов три поверхи вниз.

Орієнтаційний перегляд моїх праць

До історії галицького культурного та зокрема літературного відродження в Галичині відносяться праці, названі під числами: 1, 2, 3, 4, 6, 8, 10, 14. Праця п.з. «Галицько-руське літературне відродження», з 1908 була пробою синтези, на основі оголошених чужих і власних матеріялів. В цій праці використав я також рукописний матеріял, що переховувався в рукописному відділі університетської бібліотеки у Львові.— Праця п.з. «До життєписи Маркіяна Шашкевича», надрукована в 1912 р., була написана на основі архіву Митрополичої Консисторії, подавала невідомі досі факти з життя Шашкевича та понад усякий сумнів устійнювала те, що досі було непевне або сумнівне. Ці акти дав авторові до використання тодішній управитель архіву («регістратури»). Шойно тоді, коли праця була надрукована, управитель «регістратури» заявив авторові, що ці акти хотів опрацювати сам Митрополит Андрей, одначе він, управитель, дав їх до використання авторові, бо знав, що автор уже від деякого часу займається історією відродження та життя і творчістю Шашкевича. Одначе я догадався, що головною метою управителя «регістратури» було бажання досягнути у автора вибачливість для свого сина, що був учнем автора та своєю поведінкою був причиною великих журб свого батька. Для мене ця вістка була крайню неприємна, бо з повним пієтизмом відносився до Великого Митрополита. З тієї причини я пішов вяснити справу своєму Владиці та просити прощення у справі, в якій не завинив, з чим погодився Кир Андрей, супроводячи свої слова доброю усмішкою. Та проте незвичайно велика шкода, що найдений і приготований матеріял не опрацював Він сам, бо в Його навітленні мали б ми пам'ятку вічного значіння. На щастя Великий Митрополит лишив по собі іншу дорогоцінну пам'ятку, а саме свою проповідь, яку Він виголосив у століття уродин Шашкевича на Личаківському цвинтарі, в часі величавого всенароднього свята, на яке з'їхалися до Львова непроглядні маси народу. В неділю, 5 дня листопада, виголо-

сив він глибоку, основну проповідь, яка в друку зайняла майже 7 сторінок вісімки, в якій з віщою проникливістю назвав Шашкевича великим апостолом, мужем, що був «от Бога послан.»

Окрему групу праць, основаних на документах архіву міністерства внутрішніх справ у Відні, були праці, названі під 7 8., 11., 15., 16. числом. Вони присвячені Вартоломееві Копітареві, геніяльному слов'язознавцеві словінської народности, що був кустосом цісарської бібліотеки у Відні, генеральним цензором усіх слов'янських книг і рукописів. Був він горячим католиком, ворогом царського російського деспотизму та московського православія, прихильником і приятелем усіх придушених слов'янських народів, а між ними українського. У своїй приязні до українців називав він їх уже 1830 роках «майбутніми панами Галичини», а Поляків «колишніми панами Галичини», хоч «панами» Галичини стали українці щойно в 1918 р., і то дуже коротко. Йому присвятив я працю п.з. «Відносини Вартоломея Копітара до галицько-українського письменства», що була надрукована 1910 р. З вдячності за те і для порівняння я зібрав архівні матеріали до цензурної історії сербських, чеських та польських рукописів і книг та опрацював їх у міру спроможности, як це видно з доданого списка праць.— Праця п.з. «Kopitar und Vuk», надрукована в 1908 р., була прийнята як докторська дисертація. Польський твір названий під 15., був предметом переписки австрійського міністерства закордонних справ з царським міністерством закордонних справ. — Праця п.з. «Нові Копітаріяна» була відчитана на великім конгресі слов'язознавців, по війні у Варшаві в 1934 р., в часі якого я був провідником однієї групи.— Тому що інші слов'янські дослідники не мали потрібного архівного матеріалу, мої праці були прийняті прихильно слов'янськими дослідниками: польськими, чеськими, сербськими, українськими (м.і. автором рецензії «Матейялів і заміток», рецензії, написаної у московській мові).

Не на матеріалах архіву міністерства внутрішніх справ у Відні, тільки на основі документів, що були в архіві Ставропигійського Інституту у Львові, написана праця, названа під 12 числом, в якій заторкнено діяльність Дениса Зубрицького.

З ділянки українського фолкльору, в порівнянні з південно-слов'янським народним епосом, була праця, названа під 5 числом, надрукована в Берліні в 1907 р., в Архіві «Fur slavische Philologie», що свого часу був найповажнішим у світі сло-

в'язнознавчим органом, під редакцією згаданого вже професора Ватрослава Ягіча. Була це праця, читана на семінарі слов'янської філології у Відні, директором якого був названий професор. Замітний у цій праці був термін «український», який проф. Ягіч, як редактор «Archiv-u» дозволив ужити у своїм органі, хоч у тому самому часі, в тому самому «Archiv-i» в статті І. Франка був ужитий термін «Kleinrussisch», тобто: «малоруський», а в статті д-ра Олександра Колесси був ужитий термін «südrussisch», тобто: «південноруський.» При цій нагоді, для ствердження історичної правди, треба відмітити, що проф. Ягіч, якому дехто робив закид москвофільства, поставився лояльно супроти українців, залишивши термін «український» у статті свого студента. В тодішньому науковому світі цей факт мав своє немаловажне значення. Проф. д-р Ватрослав Ягіч, найвизначніший у тодішньому науковому світі слов'язнознавець, колишній довголітній професор у двох російських університетах, в Одесі і Петербурзі, редактор найвизначнішого в науковому світі журналу «Archiv für slavische Philologie» допустив термін: «український» у статті, надрукованій в його журналі у 1907 р., отже тільки 7 літ перед вибухом І. великої світової війни, яку царська Росія розпочала головню з тієї причини, щоб забрати Галичину та своїм «Малоросам» відібрати на віки вічні надію на український Піємонт, яким тоді була Галичина для України.

Вже в молодих літах свого життя я був зацікавлений у творах української літератури княжої доби, коли Україна відіграла в історії ролю всесвітнього значення. В часі І. світової війни розпочав я студію над «Словом про Ігорів похід», одначе не закінчив її з тієї причини, що вона вимагала повного зосередження, якого не міг досягнути, бажаючи якнайдокладніше виконати свої обов'язки учителя.— Видимим знаком зацікавлення літературою княжої доби була моя праця про літописний переказ про трьох братів: Кия, Щека і Хорива та їхню сестру Либедь, яка була надрукована в Києві, 1928 р., у збірнику на пошану проф. Михайла Грушевського. На основі матеріялу, зачерпненого з різних ділянок науки: літератури, історії, лінгвістики та археології, виявилось, що в цьому переказі найшли відгомін події з часів великої мандрівки народів та що одна версія літописного переказу мала вплив на північно-германський варіант пісні про Нібелюнгів. Вага цього спостереження полягає в тому, що предки українського народу вже в добі великої мандрівки народів відіграли відпо-

відну активну ролью та що вони мали вже тоді якісь перекази або героїчні пісні, з яких один варіант оформився у відомому літописному переказі з одного боку, а також у північно-германському варіанті пісні про Нібелюнгів.

1051 р. першим митрополитом у Києві з українського роду став Іларіон. Київськими митрополитами перед ним були греки. На таке високе становище Іларіон був неначе створений. Він мав незвичайно високу освіту, а при цьому жив аскетичним життям. Був духовним провідником князя Ярослава, одного з найкращих українських князів. Любов Бога і любов рідного краю були у нього нерозривними поняттями.— В річницю смерті князя Володимира, Ярославового батька, виголосив він проповідь над домовиною Великого Покійника, в славній Десятинній церкві, яку він збудував. У своїй незрівняній проповіді, якої ще й нині не можна читати без глибокого зворушення, пригадав Іларіон, що рівноапостольний князь був «внуком давнього Ігоря, сином славного Святослава, які володіли в своєму часі та прославилися відвагою і хоробрістю в багатьох країнах. Бо вони володіли не в убогій, не в невідомій землі, тільки в Руській землі, про яку знають люди і про яку чують у всіх кінцях землі.»

1951 р. припадала 900 річниця Іларіонового вступлення на митрополичий київський престіл. Частина нащадків давнішої еміграції, дехто з нової еміграції, а навіть ті, які повинні дати приклад любови свого рідного, а також гордості на своє національне походження,—стидалися свого походження. Бажаючи пригадати своїм землякам славне минуле свого народу і своєї Церкви я написав статтю п.з. «Слово першого митрополита українця— У 900 річницю вступлення на митрополичий престіл», що була надрукована у фрілядельфійському тижневику: «Шлях» з 1951 р.

В тому самому «Шляху» з 1957 р. була надрукована друга моя стаття п.з. «Князь Володимир Василькович † 1289 р.», в якій зображено постать, неповторну не тільки в українській, але також у всесвітній історії, постать знаменитого володаря, героїчного вояка і полководця, високо освіченого «філософа», мистця, фундатора церков, основника нових городів, зразкового християнина, який з героїчною терпеливістю, впродовж 4 літ, зносив без жодного нарікання страшні болі, які спричинював рак долішньої губи, бороди і горла, та приймав св. Причастя, доки міг.— Постать цього князя тим більше замінна, що також його предки були далеко непересічними

ми постатями. Його дідом був славний, героїчний князь Роман, що в молодому віці впав на побоевищі в боротьбі з поляками. Його бабуня, Анна, безстрашна героїня, дипломатка і справжня християнка, не тільки рятувала життя своїх двох, зовсім малолітніх хлопят, Данила і Василька, не тільки помогла їм відвоювати свою батьківщину, але виховала їх так, що їхнє життя і володіння, їхня братня любов не мають прикладу ані в українській ані у всесвітній історії. Коли її сини здобули вже загарбані їхніми сусідами престולי і були в спромозі, своїми геройськими воєнними діями та зручними дипломатичними потягненнями, зменшити жажливі наслідки татарського лихоліття,—героїчна княгиня—мама вступила до монастиря, до якого оба сини нераз навідувалися, щоб порадитися з мамою у важних державних справах.—Велика шкода, що (без вини автора) не появились відбитки обох названих статей, у яких були заторкнені важливі виховні проблеми.

В часі університетських студій написав я дві більші семінарійні праці: 1) про фолкльорний елемент у творах Осипа-Юрія Федьковича, 2) про життя і поетичну творчість Володимира Шашкевича, Маркіянового сина. До першої названої семінарійної праці я був приневолений зазнайомитися з усіми збірниками українського фолкльору, а це придалося мені при писанні семінарійної праці у Відні, про взаємини українських народних пісень і дум з південно-слов'янським епосом. Друга семінарійна львівська праця (про Володимира Шашкевича) була основана на рукописних матеріялах, що зберігалися в бібліотеці «Народного Дому» у Львові. Я був так зайнятий відвідуванням цікавих і цінних віденських викладів і дуже виснажливою працею в архіві міністерства внутрішніх справ, що мені не довелося повернутися до праці про В. Шашкевича.

Проф. Михайло Грушевський, голова «Наукового Товариства імени Шевченка» у Львові, незрівняний організатор української науки та редактор «Записок Наукового Товариства ім. Шевченка», поручав деяким студентам, а між ними також мені прочитувати визначені ним книжки наукового змісту з ділянки українознавства, слов'янознавства та індоєвропейського знання, а також поодинокі статті з наукових журналів такого самого змісту, написаних різними мовами. —подавати зміст книг і статей та по змозі, подавати критичні завваги про прочитане. Ці дописи молодих авторів бу-

ли відтак друкovanі в «Записках», у відділі: «Бібліографія» Читач «Записок» починав лектуру свіжого тому «Записок» від бібліографії, згідно з напрямом наукового зацікавлення. Було добродійством для науковців, які не мали змоги користати з бібліотеки «Наукового Товариства ім. Шевченка», яку той самий М. Грушевський zorganizував також у подиву гідний спосіб. Він визбирував у Росії та в цілому культурному світі все те, що відносилось до історії української культури. Він постарався про те, що «Наукове Товариство ім. Шевченка» увійшло своїми виданнями в обмін з найвизначніми науковими установами в світі (академіями, університетами). Бували випадки, що чужинні науковці, а навіть науковці з Росії, зверталися до бібліотеки «НТШ» за науковими джерелами, яких не могли знайти в цілій Росії.

Вкінці можна згадати про те, що я в часі польської окупації, яка тривала 21 літ був впродовж 17 літ делегатом Філологічної Секції до Виділу Наукового Товариства ім. Шевченка. Будучи делегатом, мав я заступати інтереси тієї Секції перед виділом. Одначе некорисне матеріальне положення Товариства наказувало мені дбати про поправу цього положення нарівні з членами Виділу, які були вибрані Загальними Зборами Товариства. В часі польської окупації Товариство втратило видатну допомогу з боку австрійського уряду та з боку галицького Союму. Ці допомоги були такі видатні, що Товариство видавало цілу низку наукових публікацій, які стояли на рівні публікацій, видаваних державними академіями. В часі польської окупації наукова видавнича діяльність мусіла бути дуже обмежена тим більше, що польська влада відбрала Товариству привілей друкувати шкільні підручники, друкування яких приносило поважні грошові приходи. Товариство мало почесний, великої культурної ваги обов'язок удержувати два дуже цінні музеї: історичний та етнографічний, в яких були збережені деякі унікальні предмети, велику бібліотеку, з багатьома рідкими друками, а також «Академічний Дім», в якому студенти університету одержували мешкання і харч за нижчу оплату ніж у місті. Товариство розпоряджало двома установами, які приносили йому дохід: друкарню і переплетню. Члени Виділу Товариства мали постійну журбу, щоб обі установи мали постійну роботу, щоб не тільки оплатити службовців, зайнятих в його установах, але також продовжувати друк наукових праць, число яких зовсім не зменшувалося, навпаки: збільшувалося, бо в Галичині були друкovanі та-

кож наукові праці з України, де далі існувала заборона друкувати книжки та часописи, написані українською мовою. — В таких обставинах я не тільки заступав у Виділі інтереси Філологічної Секції, але також, разом з усіма членами Виділу клопотався долею Товариства, щоб піддержати існування дорогої наукової установи та віддячитися їй за те, що більшість моїх наукових праць була надрукована у виданнях Товариства.

Наукове Товариство ім. Шевченка проіснувало у Львові до осені 1939 р., коли за нового режиму воно перестало існувати під своєю славною назвою. Своє існування під давньою назвою та свою наукову працю продовжувало воно і продовжує вже на еміграції, в Європі, Америці, Австралії та Канаді.

Список друкованих праць Проф. д-ра Тершаківця

1) Причинки до життєпису Маркіяна Шашкевича та дещо з його письменської спадщини, Львів, 1904, стор. 48 (Відбитка із «Записок Наукового Товариства ім. Шевченка», том LVIII).

2) Короледворська Рукопись в перекладі Маркіяна Шашкевича, Львів, 1905, стор. 43 (Відбитка із «Зап. НТШ», том LXVIII).

3) Причинок до студій над Шашкевичем, Львів, 1906, стор. 13 (Відб. із «Наукового збірника», присвяченого проф. Михайлові Грушевському», стор. 433-455).

4) Матеріяли й замітки до історії національного відродження Галицької Русі в 1830 та 1840 рр., Львів, 1907, стор. XVII + 304 («Українсько-руський Архів», том III).

5) Бецигунген дер українішен гісторішен Лідер респ. «Думен», цум з'юдславішен фольксепос.» Архів фюр слявіше Фільольогі, т. XXIX, 1907, 221-246.

6) Галицько-руське літературне відродження, Львів, 1908, стор. 164. Накладом автора.

7) Kopitar und Vuk, Берлін, 1908, стор. 17 (Відб. із Jagic Festschrift, «Zvornik uplavu Vatroslava Jagica», стор. 464-480).

8) Відносини Вартоломея Копітара до галицько-українського письменства, Львів, 1910, стор. 71 (Відб. із «Зап. НТШ.», томи: XCIV-XCV).

9) До життєпису Маркіяна Шашкевича, Львів, 1912, стор. 42 (Відб. із «Зап. Н.Т.Ш.», томи: CV-CV', стор. 92-134).

10) Про наклад «Русалки Дністрової», Львів 1912, стор. 22 (Відб. із «Зап. Н.Т.Ш.», том. CVIII, стор. 117-139).

11) Вартоломей Копітар і граф Станіслав Думін-Борков-

ський (До історії видання «Psalteria Florjansk-oro»). Присвячено Ватрославови Ягічеви з нагоди його вісімдесятилітнього ювілею (Львів, 1918, стор. 91-113). (Відб. із «Зап. НТШ.», том СХ).

12) Роля Ставропігії у виданню Дениса Зубрицького «Исторіи древняго галичско-русскаго княжества» I-III чч. та брошури «Анонимъ Гнезненскій і Іоаннтъ Длугошь», Львів, 1921, стор. 1-62 (Відб. із «Збірника Львівської Ставропігії. Минуле і сучасне. Студії, замітки й матеріали. Т. I. Під редакцією К. Студинського, стор. 185-246).

13) Переказ про Кия, Щека і Хорива та їх сестру Либедь (Епізод із українсько-германських взаємин давньої доби), Київ, 1928, стор. 399-425. (Відб. із «Ювілейного Збірника на пошану академіка Михайла Сергієвича Грушевського. Частина історично-літературна.» Видання Української Академії Наук. Ч. 766).

14) Академик Студинський як дослідник галицько-українського відродження», Львів, 1930, стор. 1-18. (Відб. із «Зап. НТШ», том ХСІХ).

15) «Spiewy historyczne» J. U. Niewcewicza przedmiotem zabiegow dyplomatycznych. Львів 1930, стор. 1-40 (Відб. із «Pamiętnika Literackiego» річ. ХХУІІ, зош. 24).

16) «Нові копитаріяна», ЗНТШ, т. 155, 1935, 69-105

17) Слово першого митрополита України. В 900 річницю вступлення на престіл. Надруковано у філядельфійському тижневику «Шлях», з 1951 р., чч. 16-22.

18) Князь Володимир Василькович, 1289 (Надруковано в «Шляху» з 1957 р., чч. 28-29, 33-39).

19) У століття смерті Шевченка. Вічна актуальність ідеології Швченка. Збірник на пошану 70 річчя Романа Смаль-Стоцького, ЗНТШ, т. 163, 1-12.

20) Пієтизм Блаженнішого Верховного Архієпископа і Митрополита Кардинала Йосифа у відношенні до о. М. Шашкевича. «Шашкевичіяна», ч. 8-9, 1967, 171-191.

Заввага до заголовка праці, названої під 6 числом.— Початок праці був надрукований у «Звіті дирекції державної академічної гімназії у Львові», а потому вона була значно поширена і надрукована в друкарні «Наукового Товариства ім. Шевченка» у Львові. «Краєва Шкільна Рада» у Львові, яка була найвищою шкільною владою в Галичині для народнього і середнього шкільництва, була в руках поляків, хоч Галичина була під австрійською займанщиною. Вона не дозволя-

ДВА ОСТАННІ ЛИСТИ ПРОФ. МИХАЙЛА ТЕРШАКІВЦЯ ДО РЕДАКЦІЇ «ШАШКЕВИЧІЯНИ»

Філадельфія, в дні Трьох Святителів 1976 р.

Високоповажаний і Дорогий Пане Професоре!

В першій мірі з усього серця радію і дякую Богові за те, що після операції ви прийшли вже до себе, а навіть творите нове число «Шашкевичіяни», яка є Вашим незвичайно щасливим помислом.

Оглянуся, чи зможу післати Вам щось до передруку. З найбільшою журбою мушу ствердити, що майже перед повним роком я занепав на серце, зовсім несподівано. Мій вік не є моїм союзником, бо в червні скінчу 93 рік життя.

З неспокоєм стверджую, що досі не прийшли заповіджені числа «Шашкевичіяни», а зокрема число для Яна Козіка. Я був би щасливий, якби можна зробити йому приємність, на яку він вповні заслугує за прекрасне відношення до нашої культури.

Прошу прийняти вислови глибокої пошани і найсердечніший привіт.

Філадельфія, 4/3. 1976 р.

Високоповажаний і Дорогий Пане Докторе!

Я незвичайно вдячний Вам за ласкаву посилку 4 чисел «Шашкевичіяни.» Ці числа доповнили мої браки.

Бракує мені ще 4. число «Бібліотеки Шашкевичіяни», а також числа «Бібл. Шашкевичіяни» з 1974 і 1975 р., а також ч. «Шашкевичіяни» з 1975 р.— Розуміється, що ще не маю чисел з 1976 р.

Буду справді щасливий, коли найдеться число, де була надрукована статтейка про краківського дослідника, Яна Козіка, який займається нашим минулим. Його досліди все об'єктивні. Він старається виконати все об'єктивно, докладно. Нашу вужчу батьківщину називає «Галичиною», «Галіція», а не «Мапольска Виходня.» Минулого року був він відряджений до Києва.

ла на термін «український», хоч австрійська влада допускала цей термін, якого вживали всі українці, австрійські громадяни. І тому заголовок праці, початок якої був надрукований в офіційальному «Звіті» державної гімназії, мусів звучати: «Галицько-Руське літературне відродження.»

ЗНАЧЕННЯ О. МАРКІЯНА ШАШКЕВИЧА

Стаття д-ра Володимира Янева була вперше друкована в Інформативному листку зв'язку УХРуху, в місяці жовтні, 1964 р. Її вартість непроминальна. Передруковуючи цю статтю, Редакція бажає теж вшанувати її Автора, постійного дослідника Шашкевичівської доби, якому в цьому році сповнилося 70 років. Володимир Янів побував недавно на нашому континенті та брав участь в Третньому конгресі СКВУ, був почесним головою основуючих зборів Світової Наукової Ради, до створення якої докладав своїх невсипуших рук. Сердешно вітаємо Автора-Ювілята, Ректора УВУ, з ювілейною датою та багатими науковими успіхами. Редакція.

Для належної оцінки подій чи постатей завжди потрібна історична перспектива. Заслуги одиниць чи гуртів виходять здебільша з віддалі часу виразніше, плястичніше... Проте, іноді трапляється саме навпаки, що час затемнює заслуги. І так, напр., сьогодні після величнього розвитку української культури в Галичині в другій половині ХІХ і, зокрема, на переломі ХІХ і ХХ століть, після могутнього національного зриву в часі світової війни й після Визвольних Змагань, після впертого спротиву польській окупації та після кривавої епопеї УПА—важко належно оцінити ті скромні початки, з яких прослезило джерело нашого національного відродження, і тому ще важче усвідомити ту неповторну роль, яку на тому сірому тлі відограв головний подвижник і надхненник нашого національного пробудження на Західніх Землях—о. Маркіян Шашкевич. Щойно сумлінне простудіювання цілої історичної доби дозволяє нам з належною пошаною зблизитися до тої небуденної Постаті, що визначила дороговкази цілим поколінням, і з чисті духа початтю ідемо понад сотню років. Це ж була доба, в якій забулася наша історична традиція, в якій не

Простіть нечисте письмо, спричинене старістю і недугою.

Прошу прийняти вислови глибокої пошани, вдячності за помисл створити «Шашкевичіану» та «Бібліотеку Шашкевичіани»—та сердечний привіт за милий спосіб писання.

мали ми почуття нашої національної відрубності, в якій забулося навіть рідну мову до тої міри, що навіть у церкві проповідувано по-польському...І якою трагедією дише від талановитих описів того часу, коли то ми пригадуємо чи дізнаємося, як найкращі, найідейніші, найжертвенніші сини України приносили все найцінніше в офірі чужій нації. І так саме з життєписів Маркіяна знаємо, як то чимало з його старших товаришів втягнуто в польське підпілля, як то вони ідейно в ньому працювали для відбудови польської держави, як попадали в наставлені поліційні тенети, проходили тортури й допити, як то були суджені й засуджувані на десятиліття в'язничних терпінь, а то й на смерть. І подумати, що стільки терпіння за не свою справу...І що все те закінчилося, що ми усвідомили собі власне призначення й власну ціль, що ми навчилися до визначеної мети вперто й консеквентно прямувати,—все те невміруща заслуга тихого й скромного українського питомця й—згодом—священника, що вмер узаранні свого життя, на 32-ому році. А від його виступу невпинний наш похід на вершини.

Є ще одна причина, чому сьогодні громадянство радше применшує заслуги Шашкевича. Маркіян, як пробудитель Галичини, що з відсталої волости перемінилася впродовж п'ятидесяти років у П'ємонт України, послужився насамперед СЛОВОМ,—згідно зі своїм покликанням священника, який мусів всією душею і цілим своїм серцем вірити у Божественну силу слова,—згідно із духом своєї романтичної доби, що милувалася поезією, переказом. Життєписці пригадують, що Маркіян ще як юнак, мало що не дитина, складав віршики, щоб зробити ними приємність своїм близьким та рідним. І тому до історії перейшов він, як поет. Але ж поетів після нього мали ми чимало, і чимало з них перевищало Маркіяна обдаруванням. Тому в літературі відходив він з роками на дальший плян. Проте ж нам треба пам'ятати, що головна сила Маркіяна не в самій поезії, а в тому, що він своєю поезією у свою добу осягнув. І з цього погляду мало хто Шашкевича перевершив, мало хто з ним може рівнятися.

Проте навіть і в його поезії криється якийсь дивний чар, що вказує на його велику обдарованість. Серед настроєвих віршів, що малюють атмосферу оточення й доби, що відбивають непідфальшовану тугу, яка є рішальна для широч-

ти почувань і тим самим для правдивості поезії,—серед тих настроєвих перлин є одна коротка лірика, що могла б правити за мотто життя Шашкевича, що могла б бути з багатьох причин його символічним пророцтвом власної долі на тлі судьби цілої спільноти. Думаємо про «Веснівку»,—про ту ранню квітку, що передчасно з-під снігу виходить, яка віщує весну, хоч сама ще весни не знає... Вихор ломить квітку, мороз в'ялить її, але веснівку люблять люди, як заповідь перемоги світлого над темним, як заповідь тепла, що прогонить мороз.

Символічна 'Веснівка' для Шашкевича у його особистій долі, повній невисказаного трагізму, коли то він умер на 32-ім році життя, зможений важкою недугою, тому, що не шанував себе,—що, не зважаючи на слабкі сили, виснажував себе працею. Голод знання, голод чину, голод служби та доброго діла був в нього такий великий, як упертість тої тендітної квітки, що з-під снігу виставляє дзвіночок, щоб тільки сповнити вірою людей, щоб їх порадувати, потішити, розвеселити віщуванням кращого майбутнього.

Символічна зокрема 'Веснівка' для Шашкевича, як для народного діяча, що виступив зі своїми ідеями на провесні, коли загал ще тих ідей не розумів,—коли ще з них чимало земляків глузувало, коли більшість була їм ворожою. Проте веснівка мусіла прозябати, бо в ній поруч із сніжністю була й дивна внутрішня сила. Ото ж тендітність здоров'я, а рівночасно ніжність вдачі Шашкевича підкреслювали його сучасники, а за ними пригадують їх сливе всі біографи. Був він наче замкнений у собі, тихий та неспіливий, сумовитий із глибокою тугою в очах, але в розмові він оживав, а коли мова сходила на теми, які його цікавили, чи пак на ідеї, якими він горів, тоді спалахував і надхненно поривав співбесідників і слухачів, запалюючи їх, захоплюючи, приневолюючи йти за собою.

А у віднесенні до цілої спільноти 'Веснівка' віщувала, що снігові й хуртовини можуть знищити предвісників весни, але проте весна прийде невідклично, неминуче. І весна прийшла й для Галичини, хоч сам Шашкевич її не бачив. Але символізм його вірша й надхненна сила віщування найкраще свідчать про його поетичне обдарування й про велику правдоподібність його поетичного росту, спиненого лише тільки передчасною смертю, а ще перед нею невідрадними умовами життя.

А втім, про Шашкевича—поета свідчить якнайкраще сумлінне перелисткування його поетичної спадщини, коли то виразно кидається увічі надзвичайна подібність мотивів із тематикою Шевченкового 'Кобзаря.' Обидва великі сучасники думкою линули в славне минуле, намагалися пробудити до нього пошану та любов, викресати із померклих картин національну гордість. А поруч любови до минулого маємо захоплення рідною стороною, яке викликає завжди специфічний милий настрій. А Шашкевичів 'Бандурист', як Шевченків 'Кобзар', належать до найулюбленіших постатей їхньої творчости:

«Бувало весною, як голуб сивенький,
Із оком ясеньким, як око святого,
Під полов бандурка, в устах пісень много,
Що-року приходить соловій старенький...
А всі го за батька рідненького мали:
Старії і діти, молодці й дівчата,
Як батька з дороги всі его витали,
У селі му кожда своя була хата.
Бо й годен був того...Бувало з'явиться
Мов сонце на небі!..Заспіва, заграє,
То всякий веселий, о журбі й не сниться,
Бо ж то й нема пісні, як сей заспіває!»

Маркіяна й Тараса, чії великі ювілеї українська спільнота недавно: символічно в одному й тому самому році відзначала ¹⁾, зв'язують не тільки спільні мотиви поезії. Перед генієм Шевченкового слова всякий—свій і чужий—в найглибшій пошані схилить голову. А проте це не в слові й не в поезії його головна сила, а в тому, що він просто народний пророк, що врятував націю від сну. Подібно й у Шашкевичеві; вище його поетичної творчости ставимо його заслуги Пробудителя, що на нові шляхи попровадив Галичину. І вправді не було в нього Шевченкового вогню й патосу, але знову ж не треба забувати, що Шашкевич був перший!

І—врешті—ще одна спільна риса: важка доля обох, і, навіть—бодай до певної міри—переслідування. Бо і Шашкевичеві важко довелося йти до мети: підготований ним перший збірник «Зоря»—заборонила цензура,—після чого в

1) Йдеться про 1961 р., коли то на еміграції широко відзначено 150-ліття Маркіянових народин і 100-ліття Тарасової смерті.

Шашкевича переводили обшуки й він сам найшовся під наглядом поліції. А і славетна «Русалка Дністрова», від якого то збірника звикли ми рахувати відродження Галичини, не легко родилася на світ. Довелося її друкувати не у Львові й не в Галичині, а в угорському Будапешті. І хоч на її появу дозволила місцева цензура, то всі примірники, що вислано до Львова, були сконфісковані. Тільки 100 примірників (із тисячного накладу), що були вислані до Відня (а не до Галичини), збереглися. Тому то сьогодні оригінал «Русалки Дністрової» належить до бібліографічних рідкостей.

Можна б ще хіба пригадати, що і Шашкевич і Шевченко звернули увагу на необхідність виховання молоді, коли то перший підготував 1836 р. свою «Читанку», а другий після виходу з неволі вважав одним із своїх найважливіших завдань підготувати перед смертю свій—«Буквар.» На жаль, Шашкевич і зі своєю Читанкою не мав щастя. Не зважаючи на те, що вона мала гарно продуману методичну цілість (про яку ще й сьогодні педагоги дуже позитивно висловлюються, мовляв, вона й на сьогодні ще не втратила своєї вартости), друком з'явилась шойно 7 літ по смерті автора. Ці порівняння аж надто добре свідчать про правдиву величину Шашкевича.

Факт, що Шашкевич узявся до підготовки читанки, вказує на всебічність його заінтересувань, і всебічним був він справді. Поруч із оригінальною поетичною творчістю не занедбав він перекладів. Намагався він реформувати засади проповідництва, і ще як питомець, преший почав проповідувати народною мовою. Цікавився також науковими проблемами, і широко відомою стала його розвідка в обороні уживання нашої традиційної азбуки (проти поширюваного проекту ввести латинське «абцадло»). При цілій тій всесторонності всі його зусилля йшли послідовно в одному й тому самому напрямі, щоб у слові та письмі уживати виключно української народної мови,—щоб піднести її до рівня літературної мови,—щоб через мову дійти до витворення національної свідомости й почуття окремішности. Ото ж ця всебічність знову свідчить про велике обдарування Маркіяна.

І тут годиться сказати, що без впертої послідовности Маркіяна утримання української національності на терені Галичини була б не до подумання. Без нього не було б

пізнішої Просвіти, ані нашої Академії Наук—Науковово Товариства ім. Шевченка, ані змагання до українського університету. Якщо ж пригадати, яку вирішну роль відіграла Галичина в найтяжчі мвилини поневолення Східніх та Центральних Земель царським режимом, то тоді безсмертність Шашкевича виходить у повному світлі, і тут саме історична перспектива є конечна для оцінення ролі скромного сільського священика, який за життя не мав належного зрозуміння, не говорячи вже про признання. Навпаки, часто мав він навіть поважні неприємності та прикrostі.

Але коли ми сьогодні покланяємось його світлій постаті, тоді не вільно нам забувати рівночасно цілого того середовища, з якого він вийшов,—не сміємо промовчати ролі духовенства у відродженні Галичини. Бо в світі ніщо не діється без відповідної підготовки, ніщо не вискакує нагло. І саме одною із поважніших заслуг еміграційною ювілейного видання праці проф. Степана Шаха про о. Маркіяна Шашкевича на тлі галицького відродження (1961) є вказання на тих предтеч Пробудителя Галичини, які записалися золотими літерами у нашу історію і які всі без винятку були духовниками,—нерідко навіть князями Церкви. І так, напр., чотирьох перемиських владик під ряд, які на владичому престолі сиділи понад пів століття, мають свої заслуги для відродження нашої мови й для росту нашої культури. А найближчі співробітники самого Шашкевича,—члени т. зв. «Руської Трійці», були його товаришами з Богословської семінарії, а згодом священиками. Не було б українського духовенства у Галичині, не було б і нашого національного відродження. Все те вказує на роль нашої Церкви в житті народу,—все те підкреслює, як тісно з народом жили наші Отці-Душпастирі, як вони любили нарід, і як нарід їх поважав.

Все те зокрема треба пригадати в хвилині, коли з одного боку большевицький режим старається народові вирвати прадідну віру, коли він намагається порізнити його з духовенством, але коли з другого боку є ми на еміграції, навпаки, свідками тісної співдії: ієрархії, душпастирів, мирян та загалу вірних. І сьогодні, з погляду значення Церкви для нашого народу взагалі, а для його культури зокрема, нагадуються в дечому Шашкевичівські часи, коли то Церква стала найпевнішою охороною традицій і найкращим гарантом нашого культурного росту. З цього погляду

на еміграції утрималася традиція взаємного проникання релігійного та національного елементу, а Церква стає знову опорою, охороною перед денационалізацією, що їй знову з'єднує вдячність патріотичного загалу.

А втім, треба сказати, що почуття вдячності є одною з найбільших християнських чеснот. І коли ми константуємо безсмертні заслуги смиренного душпастиря, тоді є нашим обов'язком і поклонитися його тіням, даючи відповідний приклад прийдешнім поколінням, і то не тільки з нагоди ювілею; віддавання пошани його пам'яті повинно статися загальним. Але треба сказати, що як Шашкевич не мав може належного признання за життя, так вдячними виявилися для його пам'яті нащадки. Біля його постаті витворився справжній культ, і нам приходиться тільки його поспішно плекати на чужині.

Головними етапами Шашкевичівського культу були й є ювілейні роки. І так, напр., у 50-і роковини смерті (1893) перевезено його тіло із маловідомого села—до столиці краю—Львова. Спочив він на репрезентативному місці найкращого цвинтаря. Промовляли передові народні діячі, а ці другі похорони провадив не хто інший, а сам митрополит, кардинал С. Сембратович. Тоді то пролунали над могилою ці надхненні слова посла Олександра Барвінського, які сталися віщими, а одночасно визначили цілий шлях: «О, безсмертний Маркіяне! Нехай Твій світлий дух витає між українським народом, нехай будить сонних, загірає рівнодушних, освічує несвідомих і незрячих—і буде провідною зорею на шляху народної праці.»

В 100-і (1911) роковини народин—вмуровано серед 20,000 здвигу народу пропам'ятну таблицю, і то на історичному місці, при вході до Святоюрської катедрі, а посвячення довершив сам Великий Митрополит, нині Слуга Божий Андрей. Він же сказав з нагоди панахиди над могилою ці віщі слова: «Навіть і великих людей могили скоро після їх смерті присипує порох забуття, а цієї могили нарід не забуде довгі століття, бо збирати його буде біля неї велике ім'я, що перед роками було товчком цілого нашого відродження, а днесь є для нас і остане на віки криницею живої, цілющої води, що зрошує лани нашого церковного й народного життя й усе відсвіжує зелень надії на майбутнє...»

Цього ж таки року вмуровано пропам'ятну таблицю й у мурах Духовної Семінарії, в якій колись студював о. Маркіян, а промову говорив тодішній отець-ректор, і пізніший Луцький Владика, о. д-р Йосиф Боцян. Врешті—також того самого року збудовано на Підлисецькій Білій Горі, яку Шашкевич так любив, гарний пропам'ятний залізний хрест на спеціально висипаній могилі. Цей пам'ятник постав завдяки загальним всенародним збіркам.

Відзначаювано також 100-ліття появи «Русалки Дністрової»— (1937), століття смерти (1943) не говорячи про менше замітні дати. З виступів наших Ієрархів треба пригадати архиєрейську св. Літургію, служену Єпископом Н. Будкою 1937 р. на Білій Горі, як також надхненну промову Митрополита-Ісповідика в століття смерти (1943), і яка була одним із останніх прилюдних виступів Митрополита перед його засланням на 18 літ каторги. І в ряді цих святкувань треба також назвати відзначення 150-их роковин народин, які, як на еміграційні умови, відбулися справді величаво. Насамперед треба назвати факт, що ціла українська ієрархія на чужині, вступаючи в сліди своїх великих попередників, цілим серцем приєдналася до святкувань для підкреслення значення свята і для скріплення почувань вдячності, вірності супроти святої Матері-Церкви, яка—опікуючися духовним добром вірних—завжди змагала до поглиблення їх патріотичних вартостей. Але цілком окремо треба назвати підготову й видання низки поважних праць у ювілейному році (Л. Луцева, М. Марунчака і, зокрема, С. Шаха), які якнайкраще свідчать про глибину й вкорінення Маркіянового культу. Рівночасно глибоким сумом віє від ствердження, що советський режим на Рідних Землях не дав змоги відзначити в подібний спосіб ювілею. Як це не дивно, але публікації державних видавництв України 1961 р. про Маркіяна стоять далеко позаду і змістом і розміром і оформленням від еміграційних видань.

Ми свідомі, що й нині не служитимуть у листопадові роковини панахид над могилою о. Маркіяна, що не виступлять з промовами митрополити, ні князі Церкви у stolичному, княжому городі, що навіть мало буде академіїчи статтей. Проте ми не менше свідомі, що могила не залишиться забутою. Ми свідомі, що пам'ятники ми поставили народному Пробудителеві у наших серцях, і ми можемо бути горді, що навіть серед важких умов еміграції ми

не обмежуємося до самих тільки слів та академій, але намагаємося створити тривкіші передумови Шашкевичівського культу. На численних працях, які приносять новий чи призабутий матеріал, буде виховуватися молоде покоління на таких самих засадах, які присвічували о. Маркіянові, які й присвічують і нам: у вірності Богові й його святій Церкві,—у жертвенній службі Народові, у братерській любові й єдності цілої нашої спільноти, у пошануванні вселюдських ідеалів.

ПОМЕР ПРОФ. СТЕПАН ШАХ

Коли наше число «Шашкевичіани» було вже скомплетоване до друку, з Австралії наспіла сумна вістка, що там упокоївся проф. Степан Шах, член-основник Інституту—Заповідника Маркіяна Шашкевича а останньо почесний член нашої установи.

Степан Шах, відомий довголітній педагог, бувший директор державної гімназії з українською мовою навчання в Перемишлі, останньо з почесним титулом шкільного надрадника. Похорони відбулися в Паракомбе, Південна Австралія.

Проф. С. Шах народився 3-го січня 1891-го року в Куликові біля Львова. Довго працював у провіді «Просвіти», як генеральний секретар цієї широковідомої установи, головню в західних областях України, учителював в Українській Академічній Гімназії у Перемишлі. Крім того, Покійний брав активну участь в українському суспільно-громадському життю й у ділянці журналістичної публіцистики. Велика частина його праць появилася в Мюнхені, де він жив у повоєнні роки. Проф. Степан Шах очолював також Об'єднання Українських Комбатантів УГА, був обраний членом Наукового Богословського Товариства в Римі, був почесним доктором УВУ, членом СУЖ і постійно турбувався виховною справою. На цю тему Покійний написав цілий ряд фахових статей в «Християнському Голосі» й інших українських часописах.

В 1964 році шкільного надрадника проф. С. Шаха відзначили титулом Лицаря-командора Ордену св. Сильвестра Папи.

Наступне число «Шашкевичіани» присвятимо проф. Степанові Шахові, цій маркантній постаті нашого суспільного життя.

З ЛИСТУВАННЯ РЕДАКЦІЇ

Олекса Косіковський, Віндсор: Зсилаємо Вам наші глибокі спічуття з втратою Дорогої Подруги Життя Марії а останньо ще й Рідного Брата.

Микола Горішний, Джерзі Ситі: Ваш вірш «Отець Маркіян Шашкевич» піде в наступному числі «Шашкевичіяни.»

Олександра Тацюн, Тандер Бей: Помилку справляємо і вибачаємось. Широ дякуємо за листа і піддержку.

Д-р В. Омельченко, УВАН в ЗСА: Спасибі за пригадку, але «Шашкевичіяну» висилаємо постійно. Як працює Світова Наукова Рада при СКВУ?

о. Мирон Головінський, Філядельфія: Широ дякуємо за посылку в сумі 20.00 дол. Зачислимо згідно зі станом передплати а решту, як пишете, передамо «на що нам треба.» Підчеркуємо при цьому, що наші потреби в'яжуться виключно з друком видання та поштовими платежами. І тільки! Вам щира дяка за таку примірну поставу!

Проф. Касіян Тучапський, Чікаго: Сердешне спасибі за піддержку і теплого листа. І Вам на все добре в Новому Році!

Степан Кікта, Клівленд: Ви завжди порадуєте нас цінними відбитками з шашкевичіяни. Як бачите, їх ми використовуємо в нашому збірнику Просимо мати нас у Вашій опіці в майбутньому. Щира дяка за все! Бажаємо Вам і надалі багатих успіхів у Вашій праці!

Олена Филипович, Філядельфія: Потверджуємо отримання передплати і пресового фонду. Це є те, що нам допомагає систематично випускати в світ нашу «Шашкевичіяну» і «Бібліотеку Шашкевичіяни.» Зі широю подякою від нас і з проханням мати нас на увазі з нашими потребами і в майбутньому.

Проф. Михайло Шашкевич, Чікаго: Ви про нас ніколи не забуваєте. І цим разом наспіла княжа пожертва в сумі 100.00 дол. З нею теж прийшли нові Ваші цінні вірші. Велике спасибі за все! Як тільки отримаємо переклади Вашої творчости, спробуємо хоч дещо помістити. Бажаємо Вам дальших творчих успіхів і творчого неспокою души!

ВІЯСНЕННЯ І ВИБАЧЕННЯ

Це подвійне число «Шашкевичіяни» з 1978 р. появляється з поважним запізненням, бо замість в листопаді, воно приходить до наших Шановних Читачів в місяці лютому. Склалося це не з нашої вини.

Видавництво, в якому друкується наш збірник вже довгі роки, перейшло в останніх місяцях основну перебудову своєї технічної праці, з лінотипу на офсет. Це складний процес і потребує часу на зміни й удосконалення.

Радіємо однак, що ми вже знову на добрій дорозі до наших Шановних Читачів та Шанувальників Маркіяна. Наступне число появиться вже без перешкод на початку місяця листопада цього року.

Сердешно вітаємо наших Шановних Читачів в Новому Році і просимо одночасно вибачення за запізнення.

Адміністрація і Редакція «Шашкевичіяни»

Вшановуймо Пробудителя Українського Народу тривалими пам'ятками. Передусім, піддержуймо масовим членством та щедрою пожертвою єдиний у вільному світі Інститут—Заповідник Маркіяна Шашкевича—дослідний шашкевичівський осередок.

Зложили пожертви на "Шашкевичіяну"

- 100.00 дол.: Проф. Михайло Шашкевич, Чікаго
- 25.00 дол.: Д-р Роман Смик, Чікаго
- 20.00 дол.: П-і Олена Филипович, Філядельфія
- 15.00 дол.: о. Роман Кальба
- 12.00 дол.: о. Андрій Заяць
- 10.00 дол.: Григорій Лех, о.П.Каричек, проф. К. Тучапський, о. Мирон Головінський, д-р Лев Мидловський, д-р Юрій Чубатий
- 6.00 дол.: М. Валіон
- 5.00 дол.: Д-р М. Гладишевський, Григорій Порохівник, д-р Ярослав Шавяк, о. Степан Клепарчук, д-р Зоя Плітас, о.М. Стек, о. Василь Середович, о. Богдан Олесь, І. Будурович
- 4.00 дол.: Р і Н. Мамчин
- 2.00 дол.: Д-р М. Небелюк, о. Антін Пакош

